

śrīḥ  
śrīmatē rāmānujāya namaḥ  
śrīmatē nigamāntamahādēśikāya namaḥ  
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra  
parabrahmaṇē namaḥ

śrīmadrāmāyaṇē vālmīkīyē ādikāvyaē ayōdhyākāṇḍē

॥ catuṣṭriṃśaḥ sargaḥ ॥

*This document has been prepared by*

*Sunder Kidāmbi*

*with the blessings of*

*śrī raṅgarāmānuja mahādēśikan*

*His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam*

śrīḥ  
śrīmatē rāmānujāya namaḥ  
śrīmatē nigamāntamahādēśikāya namaḥ  
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra  
parabrahmaṇē namaḥ

## ॥ catuṣtriṃśaḥ sargaḥ ॥

sītālakṣmaṇasahitēna śrīrāmēṇa sastrīgaṇasya rājñāḥ pārsvaṃ  
gatvā vanavāsāyānujñāyāḥ prārthanam rājñāḥ śōkō mūrccā  
ca śrīrāmēṇa tasya sāntvanam śrīrāmamurasā'sliṣya rājñō  
bhūyō viṣaṃjñatā ca

tataḥ kamalapatrākṣaḥ  
śyāmō nirupamō mahān |  
uvāca rāmastaṃ sūtaṃ  
piturākhyāhi māmīti || 2.34.1 ||

sa rāmaprēṣitaḥ kṣipraṃ  
santāpakaluṣēndriyam |  
praviśya nṛpatiṃ sūtō  
niḥśvasantaṃ dadarśa ha || 2.34.2 ||

uparaktamivādityaṃ  
bhasmacchannamivānalam |  
taṭākamiva nistōya -  
mapaśyajjagatīpatim || 2.34.3 ||

ābōdhya ca mahāprājñaḥ  
 paramākulacētanam |  
 rāmamēvānuśōcantam  
 sūtaḥ prāñjalirabravīt || 2.34.4 ||

taṁ vardhayitvā rājānam  
 pūrvam sūtō jayāśiṣā |  
 bhayaviklavayā vācā  
 mandayā ślakṣṇayābravīt || 2.34.5 ||

ayam sa puruṣavyāghrō  
 dvāri tiṣṭhati tē sutaḥ |  
 brāhmaṇēbhyō dhanam dattvā  
 sarvam caivōpajīvinām || 2.34.6 ||

sa tvām paśyatu bhadram tē  
 rāmaḥ satyaparākramaḥ |  
 sarvān suhṛda āprcchya  
 tvām hīdānīm didṛkṣatē || 2.34.7 ||

gamiṣyati mahāraṇyam  
 taṁ paśya jagatīpatē |  
 vṛtaṁ rājaguṇaiḥ sarvai -  
 rādityamiva raśmibhiḥ || 2.34.8 ||

sa satyavākyō dharmātmā  
 gāmbhīryāt sāgarōpamaḥ |  
 ākāśa iva niṣpaṅkō  
 narēndraḥ pratyuvāca tam || 2.34.9 ||

sumantrānaya mē dārān  
 yē kēcidiha māmakāḥ |  
 dāraiḥ parivṛtaḥ sarvai -  
 rdraṣṭumicchāmi rāghavam || 2.34.10 ||

sō'ntaḥpuramatītyaiva  
 striyastā vākyamabravīt |  
 āryō hvayati vō rājā  
 gamyatām tatra mā ciram || 2.34.11 ||

ēvamuktāḥ striyaḥ sarvāḥ  
 sumantrēṇa nṛpājñayā |  
 pracakramustad bhavanaṃ  
 bharturājñāya śāsanam || 2.34.12 ||

ardhasaptaśatāstatra  
 pramadāstāmralōcanāḥ |  
 kausalyām parivāryātha  
 śanairjagmurdhṛtavratāḥ || 2.34.13 ||

āgatēṣu ca dārēṣu  
 samavēkṣya mahīpatiḥ |  
 uvāca rājā taṃ sūtaṃ  
 sumantrānaya mē sutam || 2.34.14 ||

sa sūtō rāmamādāya  
 lakṣmaṇaṃ maithilīm tathā |  
 jagāmābhimukhastūrṇaṃ  
 sakāśaṃ jagatīpatēḥ || 2.34.15 ||

sa rājā putramāyāntaṃ  
 dr̥ṣṭvā cārāt kṛtāñjalim |  
 utpapātāsanāt tūrṇa -  
 mārtaḥ strījanasaṃvṛtaḥ || 2.34.16 ||

sō'bhidudrāva vēgēna  
 rāmaṃ dr̥ṣṭvā viśāmpatiḥ |  
 tamasaṃprāpya duḥkhārtāḥ  
 papāta bhuvi mūrccitaḥ || 2.34.17 ||

taṃ rāmō'bhyapatat kṣipraṃ  
 lakṣmaṇaśca mahārathaḥ |  
 viśaṃjñamiva duḥkhēna  
 saśōkaṃ nṛpatiṃ tathā || 2.34.18 ||

strīsaḥsraninādaśca  
 sañjajñē rājavēśmani |  
 hā hā rāmēti sahasā  
 bhūṣaṇadhvanimiśritaḥ || 2.34.19 ||

taṃ pariṣvajya bāhubhyāṃ  
 tāvubhau rāmalakṣmaṇau |  
 paryaṅkē sītayā sārdhaṃ  
 rudantaḥ samavēśayan || 2.34.20 ||

atha rāmō muhūrtasya  
 labdhasaṃjñam mahīpatim |  
 uvāca prāñjalirbāṣpa -  
 śōkārṇavapariplutam || 2.34.21 ||

āṇṇcchē tvāṃ mahārāja  
 sarvēśāmīśvarō'si naḥ |  
 prasthitam daṇḍakāraṇyam  
 paśya tvaṃ kuśalēna mām || 2.34.22 ||

lakṣmaṇam cānujānīhi  
 sītā cānvētu māṃ vanam |  
 kāraṇairbahubhistathyai -  
 rvāryamāṇau na cēcchataḥ || 2.34.23 ||

anujānīhi sarvān naḥ  
 śōkamutsrjya mānada |  
 lakṣmaṇam māṃ ca sītāṃ ca  
 prajāpatirivātmajān || 2.34.24 ||

pratīkṣamāṇamavyagra -  
 manujñāṃ jagatīpatēḥ |  
 uvāca rājā samprēkṣya  
 vanavāsāya rāghavam || 2.34.25 ||

ahaṃ rāghava kaikēyyā  
 varadānēna mōhitaḥ |  
 ayōdhyāyāṃ tvamēvādya  
 bhava rājā niḡrhya mām || 2.34.26 ||

ēvamuktō nṛpatinā  
 rāmō dharmabhṛtāṃ varaḥ |  
 pratyuvācāñjalim kṛtvā  
 pitaram vākyakōvidaḥ || 2.34.27 ||

bhavān varṣasahasrāya  
 pṛthivyā nṛpatē patiḥ |  
 ahaṃ tvarāṇyē vatsyāmi  
 na mē rājyasya kāṅkṣitā || 2.34.28 ||

nava pañca ca varṣāṇi  
 vanavāsē vihr̥tya tē |  
 punaḥ pādau grahīṣyāmi  
 pratijñāntē narādhipa || 2.34.29 ||

rudannārtāḥ priyaṃ putraṃ  
 satyapāśēna saṃyutaḥ |  
 kaikēyyā cōdyamānastu  
 mithō rājā tamabravīt || 2.34.30 ||

śrēyasē vṛddhayē tāta  
 punarāgamanāya ca |  
 gacchasvāriṣṭamavyagraḥ  
 panthānamakutōbhayam || 2.34.31 ||

na hi satyātmanastāta  
 dharmābhimanasastava |  
 sannivartayitum buddhiḥ  
 śakyatē raghunandana || 2.34.32 ||

adya tvidānīm rajanīm  
 putra mā gaccha sarvathā |  
 ēkāhaṃ darśanēnāpi  
 sādhu tāvaccarāmyaham || 2.34.33 ||

mātaraṃ mām ca sampāśyan  
 vasēmāmadya śarvarīm |  
 tarpitaḥ sarvakāmaistvaṃ  
 śvaḥ kālyē sādhaiṣyasi || 2.34.34 ||

duṣkaraṃ kriyatē putra  
 sarvathā rāghava priya |  
 tvayā hi matpriyārthaṃ tu  
 vanamēvamupāśritam || 2.34.35 ||

na caitanmē priyaṃ putra  
 śapē satyēna rāghava |  
 channayā calitastvasmi  
 striyā bhasmāgnikalpayā || 2.34.36 ||

vañcanā yā tu labdhā mē  
 tām tvaṃ nistartumicchasi |  
 anayā vṛttasādinyā  
 kaikēyyābhipracōditaḥ || 2.34.37 ||

na caitadāścaryatamaṃ  
 yat tvaṃ jyēṣṭhaḥ sutō mama |  
 apānṛtakathaṃ putra  
 pitaraṃ kartumicchasi || 2.34.38 ||

atha rāmastadā śrutvā  
 piturārtasya bhāṣitam |  
 lakṣmaṇēna saha bhrātrā  
 dīnō vacanamabravīt || 2.34.39 ||

prāpsyāmi yānadya guṇān  
 kō mē śvastān pradāsyati |  
 apakramaṇamēvātaḥ  
 sarvakāmairahaṃ vṛṇē || 2.34.40 ||

iyaṃ sarāṣṭrā sajanā  
 dhanadhānyasamākulā |  
 mayā viśṛṣṭā vasudhā  
 bharatāya pradīyatām || 2.34.41 ||

vanavāsakṛtā buddhi -  
 rna ca mē'dya calīsyati |  
 yastu yuddhē varō dattaḥ  
 kaikēyyai varada tvayā || 2.34.42 ||

dīyatām nikhilēnaiva  
 satyastvaṃ bhava pārthiva |  
 ahaṃ nidēśaṃ bhavatō  
 yathōktamanupālayan || 2.34.43 ||

caturdaśa samā vatsyē  
 vanē vanacaraiḥ saha |  
 mā vimarśō vasumatī  
 bharatāya pradīyatām || 2.34.44 ||

nahi mē kāṅkṣitaṃ rājyaṃ  
 sukhamātmāni vā priyam |  
 yathānidēśaṃ kartuṃ vai  
 tavaiva raghunandana || 2.34.45 ||

apagacchatu tē duḥkhaṃ  
 mā bhūrbāṣpapariplutaḥ |  
 nahi kṣubhyati durdharṣaḥ  
 samudraḥ saritām patih || 2.34.46 ||

naivāhaṃ rājyamicchāmi  
 na sukhaṃ na ca mēdinīm |  
 naiva sarvānimān kāmān  
 na svargaṃ na ca jīvitum || 2.34.47 ||

tvāmahaṃ satyamicchāmi  
 nānṛtaṃ puruṣarṣabha |  
 pratyakṣaṃ tava satyēna  
 sukṛtēna ca tē śapē || 2.34.48 ||

na ca śakyaṃ mayā tāta  
 sthātum kṣaṇamapi prabhō |  
 sa śōkaṃ dhārayasvēmam  
 nahi mē'sti viparyayaḥ || 2.34.49 ||

arthitō hyasmi kaikēyyā  
 vanaṃ gacchēti rāghava |  
 mayā cōktaṃ vrajāmīti  
 tatsatyamanupālayē || 2.34.50 ||

mā cōtkañthām kṛthā dēva  
 vanē raṃsyāmahē vayam |  
 praśāntahariṇākīrṇē  
 nānāśakunināditē || 2.34.51 ||

pitā hi daivatam tāta  
 dēvatānāmapi smṛtam |  
 tasmād daivatamityēva  
 kariṣyāmi piturvacaḥ || 2.34.52 ||

caturdaśasu varṣēṣu  
 gatēṣu nṛpasattama |  
 punardrakṣyasi mām prāptam  
 santāpō'yaṁ vimucyatām || 2.34.53 ||

yēna saṁstambhanīyō'yaṁ  
 sarvō bāṣpakalō janaḥ |  
 sa tvaṁ puruṣaśārdūla  
 kimarthaṁ vikriyāṁ gataḥ || 2.34.54 ||

puraṁ ca rāṣṭraṁ ca mahī ca kēvalā  
 mayā viśṛṣṭā bharatāya dīyatām |  
 ahaṁ nidēśaṁ bhavatō'nupālayan  
 vanaṁ gamiṣyāmi cirāya sēvitum || 2.34.55 ||

mayā viśṛṣṭāṁ bharatō mahīmimāṁ  
 saśailakhaṇḍāṁ sapurōpakānanām |  
 śivāsu sīmāsvanuśāstu kēvalaṁ  
 tvayā yaduktaṁ nṛpatē tathāstu tat || 2.34.56 ||

na mē tathā pārthiva dhīyatē manō  
 mahatsu kāmēṣu na cātmanaḥ priyē |  
 yathā nidēśē tava śiṣṭasammatē  
 vyapaitu duḥkhaṁ tava matkṛtē'nagha || 2.34.57 ||

tadadya naivānagha rājyamavyayaṃ  
 na sarvakāmān vasudhāṃ na maithilīm |  
 na cintitaṃ tvāmanṛtēna yōjayan  
 vr̥ṇīya satyaṃ vratamastu tē tathā || 2.34.58 ||

phalāni mūlāni ca bhakṣayan vanē  
 girīṃśca paśyan saritaḥ sarāṃsi ca |  
 vanaṃ praviśyaiva vicitrapādapaṃ  
 sukhī bhaviśyāmi tavāstu nirvṛtiḥ || 2.34.59 ||

ēvaṃ sa rājā vyasanābhipanna -  
 stāpēna duḥkhēna ca pīḍyamānaḥ |  
 āliṅgya putraṃ suvinaṣṭasaṃjñō  
 bhūmiṃ gatō naiva cicēṣṭa kiñcit || 2.34.60 ||

dēvyah samastā ruruduḥ samētā -  
 stāṃ varjayitvā naradēvapatnīm |  
 rudan sumantrō'pi jagāma mūrcchāṃ  
 hāhākṛtaṃ tatra babhūva sarvam || 2.34.61 ||

|| ityārṣē śrīmadrāmāyaṇē vālmikīyē ādikāvye  
 ayōdhyākāṇḍē catustrimśaḥ sargaḥ ||